

Л.Л. Лазебник, д-р екон. наук, доц.,
Національний університет державної податкової служби України

ВАЖЛИВІСТЬ ОНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПРОМИСЛОВОСТІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено оновлення основних засобів промисловості в Україні. Визначено основні тенденції даного процесу. Зроблено висновок про недостатнє оновлення основних засобів. Сформульовані пропозиції щодо удосконалення механізму управління оновленням основних засобів промисловості України.

Ключові слова: *основні засоби; основні засоби промисловості; оновлення основних засобів; управління оновленням основних засобів.*

Постановка проблеми. Пріоритетною економічною проблемою сьогодення є досягнення високої конкурентоспроможності товаровиробників як умови їх стабільного динамічного розвитку. Важливим напрямком, від якого залежить вирішення цієї проблеми, є збільшення масштабів, темпів і оптимізація структури оновлення основних засобів промисловості. Розвиток вітчизняної економіки в сучасних умовах об'єктивно неможливий без масштабного інтенсивного забезпечення нормального відтворення основних засобів промисловості як матеріальної бази національної економіки на якісно новій інноваційній основі. Необхідність в нормалізації відтворення зумовлена їх фізичним і моральним старінням, недостатнім оновленням, яке не відповідає сучасним викликам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі останніх років представлені роботи, які свідчать про підвищення зацікавленості вчених-економістів проблемою основного капіталу та його відтворення. Вітчизняні вчені В. Геєць, Н. Єфіменко, С. Захарін, В. Мартиненко, А. Чухно, Л. Шинкарук [1-6] висвітлили закономірності та методологічні проблеми формування основного капіталу, а також тенденції його нагромадження. Ними досліджено різні форми нагромадження капіталу в контексті аналізу процесу економічного розвитку, а також питання раціонального використання промислового капіталу в економіці України.

Невирішені частини загальної проблеми. У той же час залишається недостатньо дослідженою низка аспектів ефективного відтворення основного капіталу. В зв'язку з цим виникає необхідність розробки рекомендацій щодо підвищення результативності оновлення основного капіталу в економіці та її найважливішій складовій – промисловості в напрямках дослідження

закономірностей, умов і чинників оновлення основних засобів. Без цього неможливе забезпечення конкурентоспроможності промислового виробництва та економіки України в цілому.

Метою цієї статті є з'ясування тенденцій у сфері оновлення основних засобів промисловості в Україні, а також обґрунтування пропозицій щодо удосконалення механізму управління цим процесом.

Викладення основного матеріалу. Дослідження стану оновлення основних засобів промисловості є дуже важливим з позиції визначення кількісних та якісних характеристик виробничого процесу, вектору їх змін в теперішньому та майбутньому. Державна служба статистики України відносить до основних засобів матеріальні активи, які підприємства утримують з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких більше одного року. До них належать земельні ділянки, будівлі, споруди та передавальні пристрої, машини й обладнання, транспортні засоби, інструменти, багаторічні насадження, тварини, довгострокові біологічні активи рослинництва і тваринництва, що пов'язані із сільськогосподарською діяльністю тощо [7]. Вартість основних засобів та її динаміка у промисловості України представлені в таблицях 1, 2.

Таблиця 1

Вартість основних засобів промисловості України у 2000-2013 рр., млн. грн.

Показник	Промисловість усього	в тому числі		
		добувна	переробна	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води
2000	285328	55746	166094	63488
2001	311089	60130	174158	76801
2002	339259	62543	181394	95322
2003	362598	66974	191953	103671
2004	420080	74878	224367	120835
2005	456738	80012	245800	130096
2006	525222	87562	295046	142614
2007	660369	95006	366247	199116
2008	760194	109677	438872	211645
2009	970942	127723	614731	228488
2010	1101199	141164	705712	254323
2011	1116367	204255	644566	267546
2012	1603646	231128	677880	694638
2013	1749110	309757	599980	839373

Джерело: складено автором за даними [7]

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2015. – № 1(30)

Як видно із представлених у таблиці 1 даних, вартість основних засобів у промисловості за період 2000-2014 рр. зросла більш ніж у шість разів. Звичайно, будь-які середні дані за агрегованими показниками є досить приблизними. Не є виключенням і статистика щодо вартості основних засобів у промисловості. Більш точна картина розкривається, якщо звернутися до структурного наповнення показника, що розглядається: зростання основних засобів у переробній промисловості, роль якої є надзвичайно важливою для становлення сучасної інноваційної економіки, відбулося у меншій пропорції – лише у 3,6 разів, а найбільш динамічно – у 13,2 рази – зросла вартість основних фондів у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води.

Таблиця 2

Річні темпи зростання основних засобів промисловості України у 2001–2013 рр.

Показник	Промисловість усього	в тому числі		
		добувна	переробна	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води
2001	1,09	1,07	1,04	1,21
2002	1,09	1,04	1,04	1,24
2003	1,06	1,07	1,05	1,08
2004	1,15	1,11	1,16	1,16
2005	1,08	1,06	1,09	1,07
2006	1,15	1,09	1,20	1,09
2007	1,26	1,09	1,24	1,39
2008	1,15	1,15	1,20	1,06
2009	1,28	1,16	1,40	1,08
2010	1,13	1,11	1,15	1,11
2011	1,01	1,45	0,91	1,05
2012	1,43	1,13	1,05	2,59
2013	1,09	1,34	0,89	1,21

Джерело: складено автором за даними [7]

З даних таблиці 2 видно, що в українській промисловості за період з 2001 до 2013 рр. відбувалося зростання вартості основних засобів, причому практично в усіх сегментах – видобувній, переробній і виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (виняток – переробна промисловість у 2011 та 2013 рр.). Проте стабільності зростання не спостерігалось, вищим темпам зростання наслідували нижчі.

В сучасній економічній літературі зустрічаються справедливі критичні зауваження [8] щодо достовірності офіційної статистичної інформації щодо оцінки вартості основних засобів. Цінові викривлення при побудові індексу

фізичного обсягу основних засобів уможлиблюються, по-перше, інфляцією, та по-друге, недосконалістю обліку незатребуваних в період виробництва основних засобів, необов'язковістю їх переоцінки. Внаслідок ігнорування процедури коригування з урахуванням інфляції статей балансу вітчизняних підприємств основні засоби на сьогодні не завжди відповідають як обсягам виробництва, так і прибутку, що отримується.

Аналіз динаміки введення і ліквідації основних засобів за останні роки (табл. 3, 4) вказує на існування досить широкого розмаху варіації між поодинокими роками, коли забезпечувався високий темп росту ведених в дію основних засобів промисловості (2004, 2012), та більшістю інших, де ведені в дію основні засоби зростали мало.

Таблиця 3

Вартість і річний темп росту ведених в дію основних засобів промисловості України у 2001-2013 рр.

Показник	Промисловість усього		в тому числі					
			добувна		переробна		виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	
	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року
2001	10791	115	3683	126	5637	121	1471	82
2002	12102	112	3253	88	6982	124	1867	127
2003	14012	116	3578	110	8564	123	1870	100
2004	23547	168	6323	177	12081	141	5143	275
2005	22738	97	6104	97	13773	114	2861	56
2006	29085	128	6268	103	18424	134	4391	153
2007	39655	136	7716	123	27722	150	4217	96
2008	49231	124	9834	127	33778	122	5619	133
2009	38338	78	10229	104	22948	68	5161	92
2010	42053	110	11281	110	23353	102	7419	144
2011	22327	53	4085	36	12891	55	5350	72
2012	65385	293	16808	411	32521	252	16055	300
2013	67103	103	16701	99	33723	104	16678	104

Джерело: розраховано автором за даними [7]

Чистий приріст вартості основних засобів (сальдо нових введень та списань) представлений у таблиці 5. За кожен рік із 2001-2013 рр. чистий приріст вартості

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2015. – № 1(30)

основних засобів вітчизняної промисловості був позитивним і в цілому за досліджуваний період склав 117%, при цьому чистий приріст вартості основних засобів у добувній промисловості склав 161%, переробній – 125%. Найнижчим за обсягом був приріст основних засобів у сфері виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 101%.

Для того, щоб оцінити, чи є достатнім таке зростання обсягів основних засобів, чи потрібне їх збільшення, можливо використати критерій "стану технологічної бази", розглянувши зношеність основних засобів у вітчизняній промисловості (табл.. 6).

Таблиця 4

Вартість і річний темп ліквідованих основних засобів промисловості України у 2001–2013 рр.

Показник	Промисловість усього		в тому числі					
			добувна		переробна		виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	
	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року
2001	3356	102	1109	93	1814	100	433	146
2002	3041	91	781	70	1905	105	355	82
2003	3369	110	1205	154	1763	93	401	113
2004	3157	94	885	73	1818	103	454	113
2005	7586	249	1071	121	6128	337	387	85
2006	3587	47	931	87	2272	37	384	99
2007	4672	130	1193	128	2988	132	491	128
2008	6087	130	1463	123	3798	127	826	168
2009	6638	109	1232	84	4477	118	929	112
2010	7386	111	1753	142	4853	108	780	84
2011	4465	60	817	47	2578	53	1070	137
2012	8617	193	1443	177	5998	233	1176	110
2013	7127	83	2258	156	4066	68	6687	568

Джерело: розраховано автором за даними [7]

Таблиця 5

Чистий приріст вартості основних засобів промисловості України у 2001–2013 рр.

Показник	Промисловість усього		в тому числі					
			добувна		переробна		виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	
	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року	млн грн.	% до попереднього року
2001	7435	123	2574	149	3823	135	1038	69
2002	9061	122	2472	96	5077	133	1512	146
2003	10643	117	2373	96	6801	134	1469	97
2004	20390	192	5438	229	10236	151	4689	319
2005	15152	74	5033	93	7645	75	2474	53
2006	25498	168	5337	106	16152	211	4007	162
2007	34983	137	6523	122	24734	153	3726	93
2008	43144	123	8371	128	29980	121	4793	129
2009	31700	73	8997	107	18471	62	4232	88
2010	34667	109	9528	106	18500	100	7339	173
2011	17862	51	3268	34	10313	56	4280	58
2012	56768	318	15365	470	26523	257	14897	348
2013	59976	106	14443	94	29657	112	9991	67

Джерело: розраховано автором за даними [7]

За досліджуваний період ступінь зносу основних засобів в цілому у промисловості збільшилася з 48,8% до 56,9%, при цьому в переробній промисловості вона трохи зменшилася з 52,0% до 50,1%, а у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – навпаки, зросла з 46,6% до 61,6%. Таким чином, незважаючи на високі темпи зростання вартості основних засобів промисловості, в українській економіці не відбувається їх оновлення. В середньому по промисловості в 2013 р. ступінь зношеності основних засобів була близька до 57%. Як відомо, більш ніж 50%-ва зношеність – це ознака звуженого відтворення, 50% – простого, 42-49% зношеність означає, що економіка в кращому випадку перебуває на межі простого відтворення своїх основних засобів.

Можна стверджувати, що сучасні масштаби зростання основних засобів в нашій промисловості є недостатніми для підтримки вітчизняних підприємств на конкурентоспроможному технологічному рівні.

Таблиця 6

Ступінь зносу основних засобів промисловості України у 2000–2013 рр., %

Показник	Промисловість усього	в тому числі		
		добувна	переробна	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води
2000	48,8	41,8	52,0	46,6
2001	51,9	44,4	55,1	50,5
2002	54,5	45,5	55,4	58,7
2003	56,4	49,1	55,8	62,0
2004	58,3	49,6	59,6	62,0
2005	57,9	49,6	59,2	60,6
2006	58,6	49,9	60,0	60,9
2007	59,0	49,8	59,7	62,2
2008	58,0	52,9	57,3	62,0
2009	61,8	46,1	64,9	62,2
2010	63,0	47,8	66,8	60,7
2011	56,8	56,3	56,8	57,0
2012	57,3	54,1	57,2	58,4
2013	56,9	57,1	50,1	61,6

Джерело: складено автором за даними [7]

Варто зазначити, що в літературі оновлення основних засобів найчастіше розглядається через:

- амортизаційну політику;
- їх оцінку чи переоцінку з урахуванням інфляції;
- їх відтворювальну або технологічну структуру;
- вартість джерел для їх оновлення.

На наш погляд, в сучасних умовах є резерви для розширення дослідницького поля. Це стосується, насамперед, врахування зовнішньоекономічних умов оновлення основних засобів промисловості – кон'юнктурних, монетарних та інших – з позиції їх сприятливого чи несприятливого впливу. Прикладом можна назвати падіння курсу національної грошової одиниці.

Крім того, важливе значення для оновлення основних засобів мають внутрішні умови, наприклад:

- політична воля влади, яка втілюється в інституціональну організацію цього процесу, а саме – розробку необхідної нормативної бази, створення і підтримку діяльності таких інститутів і організацій, як геологорозвідувальні, проектні, будівельно-монтажні, наглядові – технагляд, котлонагляд тощо;

• оптимальне поєднання державного регулювання і ринкових умов відтворення основних засобів. В цьому свою роль має відіграти публічно-

приватне партнерство, комплексність державних і приватних (іноземних, в тому числі) інвестицій;

- пов'язаність процесу оновлення основних засобів промисловості з підготовкою та перепідготовкою кадрів;

- врахування поряд з двома відомими різновидами морального (економічного) зносу основних засобів морального зносу 3-го роду, зумовленого екологічними вимогами щодо зменшення техногенного навантаження на довкілля та забезпечення цивільного захисту в сфері техногенної безпеки.

Врахування перерахованих компонент процесу оновлення основних засобів є важливою умовою підвищення конкурентоспроможності вітчизняного промислового комплексу.

Література

1. Єрмошенко М.М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств : монографія / Микола Миколайович Єрмошенко, Людмила Михайлівна Ганущак-Єфіменко. – К. : Нац. акад. управління, 2010. – 236 с.

2. Єфіменко Н.А. Теоретичні засади відтворення якості основного капіталу підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 5. – С.74 – 84.

3. Захарін С.В. Інвестиції в інновації: теорія, парадигма, методологія досліджень // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. С. 60 – 64.

4. Захарін С.В. Стан інвестиційної активності у промисловому комплексі причорноморських регіонів / С.В. Захарін // Економічні інновації: Зб. наук. пр. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – Вип. 43. – С. 112-117.

5. Мартиненко В.П. Науково-методичні основи стратегії життєздатності підприємств промисловості у конкурентному середовищі [Текст] : дис... д-ра екон. наук: 08.07.01 / Мартиненко Василь Петрович ; Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. – К., 2006. – 396 арк.

6. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / за ред. Л.В. Шинкарук.- НАНУ, Ін-тут екон. та прогнозування.- К.,2011.- 696 с.

7.Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Сайфиева С., Ермилина Д. Финансовые источники воспроизводства основного капитала // Экономист. – 2012. – № 11. – С.21.

References

1. Yermoshenko M. The mechanism of innovative potential cluster's enterprises: monograph – K. : Nats. Akadem. Upravl, 2010. – 236 p.

2. Yefimenko N. The theoretical basis of the reproduction quality of the equity capital of enterprises // Aktualni priblemi ekonomiki. – 2010. – № 5. – P.74 – 84.

3. Zakharin S. Investment in innovation: theory, paradigm, methodology of research // Aktualni priblemi ekonomiki. – 2010. – № 4. – P.60 – 64.

4. Zakharin S. The state of the investment activity in the industrial complex of the black sea regions // Ekonomichni innovatsii. – Odessa, 2011. – Vol. 43. – P.112-117.

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2015. – № 1(30)

5. Martinenko V. Scientific-methodical bases of strategy of the viability of the industry in a competitive environment : Thesis for the Doctor of Economic Science academic degree with major in 08.07.01. – Economic research unit-t Ministry of economy of Ukraine, K., 2006. – 396 p.

6. Structural change and economic development of Ukraine: monograph / Red. Shinkaruk L. NASU, Institute of econ. and forecasting. – K., 2011. – 696 p.

7. Official website of the State statistics service of Ukraine. [Electron resource] . – Mode of access : <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Sayfiava S., Yermilina D. Financial sources of fixed capital reproduction // The economist. – 2012. – № 11. – P.21.

Л.Л. Лазебник, д-р екон. наук, доц.,

Национальный университет государственной налоговой службы Украины

ВАЖНОСТЬ ОБНОВЛЕНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье исследуется обновление основных средств промышленности в Украине. Определены основные тенденции данного процесса. Сделан вывод о недостаточном обновлении основных средств. Сформулированы предложения по совершенствованию механизма управления обновлением основных средств промышленности Украины.

Ключевые слова: *основные средства; основные средства промышленности; обновление основных средств; управление обновлением основных средств.*

L. Lazebnyk, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
National State Tax Service University of Ukraine

THE IMPORTANCE OF UPDATING THE FIXED ASSETS OF THE INDUSTRY TO ENHANCE THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES

Development of the national economy in the modern conditions is actually impossible without massive and intensive implementation of fixed assets renovation in industry as a base of the national economy on a new basis. The need of upgrade is determined by their obsolescence and deterioration and inadequate funding, which does not meet modern challenges. The research can be divided into three parts. Thorough analysis of trends taking place in the value of fixed assets of Ukrainian industry is carried out. The absolute and relative indexes of their dynamics in the context of major activities – mining, processing and production and distribution of electricity, gas and water – are considered. A cost and dynamics of industry fixed assets which were put into operation and liquidated as well as net cost increment are shown. The second part of the article is devoted to revealing of the degree of industry fixed assets depreciation. The conclusion about the lack of Ukrainian industry fixed assets for competitiveness providing is made There are proposals for the management improving of Ukrainian industry fixed assets in the third part of the article.

Key words: *fixed assets; fixed assets of industry; renovation of fixed assets; fixed assets renovation management.*